

УДК 342.7

Т. М. Нікуліна,

студентка 3 курсу юридичного факультету Академії адвокатури України
Науковий керівник: Ковтун О. М., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України

САМОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ: ЗЛОЧИН ЧИ ПРОСТУПОК?

Недосконале правове забезпечення процедури набуття права власності на землю в Україні, відсутність уніфікованих правових приписів, які регулюють земельні відносини у цій сфері, створюють умови для численних порушень земельного законодавства, в тому числі сприяють самовільному зайняттю земельних ділянок, яке є досить поширеним правопорушенням.

Чинне законодавство України передбачає негативні правові наслідки для осіб, які вчинили самовільне зайняття земельних ділянок, зокрема у вигляді притягнення цих осіб до відповідальності; для фізичних та юридичних осіб, які скоїли самовільне зайняття земельних ділянок, настають негативні правові наслідки земельно-правового, цивільно-правового, адміністративно-правового та кримінально-правового характеру. Вони виступають у вигляді повернення самовільно зайнятих земельних ділянок та цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності. Йдеться, зокрема, про статті 211, 212 Земельного кодексу України (далі — ЗК), ст. 53¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), ст. 197¹ Кримінального кодексу України (далі — КК). Але жоден із названих нормативних актів не розкриває сутності словосполучення «самовільне зайняття земельної ділянки», яким позначається земельне правопорушення, а лише перед-

бачає конкретні негативні правові наслідки винних осіб, які скоїли певні неправомірні дії.

Визначення вищезазначеного поняття міститься у Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», відповідно до ст. 1 якого самовільне зайняття земельної ділянки — будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними.

А. М. Мірошніченко та Р. І. Марусенко слушно вважають визначення «самовільне зайняття», яке закріплене названим законом, «автономним», тобто таким, що не є суворо обов'язковим при тлумаченні даного терміна, який вживається в інших актах законодавства. І якщо з використанням цього визначення при застосуванні положень, наприклад, КК, ще можна погодитись, оскільки двозначності при притягненні до кримінальної відповідальності слід тлумачити на користь порушника, то для тлумачення ст. 212 ЗК дане визначення непридатне. Воно явно відрізняється від усталеного розуміння терміна «самовільне зайняття» [1, с. 516].

Зважаючи на вищезазначене, найбільш повним та доцільним буде визначення самовільного зайняття земельної ділянки як активних дій осіб, що спрямовані на заволодіння чи фактичне використання земельної ділянки або її частини без належних правових підстав набуття права на таку земельну ділянку чи її частину, за які встановлена юридична відповідальність.

Отже, на сьогодні самовільне зайняття земельної ділянки може бути адміністративним правопорушенням (ст. 53¹ КУпАП) або злочином (ст. 197¹ КК). Але чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК) оперує термінами «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок». Виходячи з аналізу змісту ст. 215 КПК, можемо логічно припустити, що поняття «кримінальне правопорушення» включає в себе злочин та кримінальний проступок. Разом з тим, оскільки інститут кримінальних проступків у кримінальному праві України ще не запроваджений, сам термін «кримінальний проступок» поки що не має офіційно визначеного змісту. При цьому у КПК процедура провадження щодо кримінальних проступків визначена. Отже, виникла нелогічна ситуація, за якої процесуальна форма реалізації норм кримінального права виникає раніше, ніж їх зміст, а тому не виправдано стає первинною щодо нього.

Одним із аспектів майбутнього реформування кримінального законодавства України є проблема диференціації самовільного зайняття земельної ділянки на злочин та кримінальний проступок.

Враховуючи поширеність і високу суспільну небезпеку вищезазначених діянь (які, до того ж, не є власне управлінськими, а посягають на відносини земельної власності), пропонуємо самовільне зайняття земельної ділянки кваліфікувати як кримінальний проступок, перемістивши склад правопорушен-

ня, передбаченого ст. 53¹ КУпАП, до майбутнього Кодексу України про кримінальні проступки або КК. При цьому правова норма, якою встановлюватиметься відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки, повинна бути поміщена у розділі «Кримінальні проступки проти власності». Як відомо, у чинному КУпАП ст. 53¹ міститься у складі глави 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини», що є нелогічним, оскільки самовільне зайняття земельної ділянки як кримінальний проступок і злочин мають спільний об'єкт посягання і відрізняються за ступенем суспільної небезпеки (злочин, передбачений ст. 197¹ КК, належить до злочинів проти власності).

Підставою відмежування самовільного зайняття земельної ділянки як кримінального проступку та злочину є, насамперед, розмір заподіяної шкоди.

Предметом злочину, передбаченого ст. 197¹ КК, закон визначає конкретну земельну ділянку як об'єкт права власності. Відповідно до ст. 79 ЗК земельною ділянкою вважається частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування з визначеними щодо неї правами. Але на практиці предметом самовільного зайняття виступає не лише конкретна земельна ділянка, яка перебуває у власності конкретного суб'єкта, а також її частина. Це має бути передбачено безпосередньо у диспозиціях відповідних статей КУпАП та КК, які мають бути викладені у наступній редакції:

КУпАП. «Стаття 53¹. Самовільне зайняття земельної ділянки або її частини

Самовільне зайняття земельної ділянки або її частини — ...»

КК. «Стаття 197¹. Самовільне зайняття земельної ділянки або її частини та самовільне будівництво

1. Самовільне зайняття земельної

ділянки або її частини, яким завдано значної шкоди її законному володільцю або власнику, —...».

Адміністративна відповідальність має бути передбачена за діяння, що полягає у порушенні порядку набуття права власності на земельну ділянку і не є самовільним її зайняттям, а саме: за користування земельною ділянкою на підставі рішення уповноваженого органу про передачу земельної ділянки державної чи комунальної власності у власність чи надання в користування або відповідно до вчиненого правочину щодо та-

кої земельної ділянки за відсутності державної реєстрації прав на неї. Вищезазначене діяння не містить ознак суспільної небезпеки, проте є суспільно шкідливим і управлінським за своєю юридичною природою.

Отже, враховуючи поширеність і високу суспільну небезпеку самовільного зайняття земельної ділянки, пропонуємо кваліфікувати таке діяння як кримінальний проступок або злочин (залежно від ступеня суспільної небезпеки, який визначається, насамперед, розміром заподіяної шкоди).

Список використаної літератури

1. Мірошніченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. Київ: Правова єдність, 2013. 542 с.